

прос“. Въпросът се реши, пише във Влашко Ботев, само за духовенството, а за народа ще се реши само когато остане той без духовенство.“

Предтечата Ботев видя развитието на историческата истина и прозря в нейния утрешен ден. Икономов се спаси от турските тъмници, не попадна между „убиваните тайно и явно“, пак по думите на Ботев. И Тончо Жечев го изтръгва от обречените на забвение, или по-точно от обречените на забвение носители на българска обществена мисъл.

И ако си зададем въпроса, „А защо ни е бил необходим точно Тодор Икономов?“, отговорът е ясен — за да се почувствува обемът на духовното горене, полюсите на тази възрожденска мисъл, за да не остане един от творците на историята в забравата на времето.

И аз напълно съм съгласен с последното изречение в неговата книга, в което той казва: „Но в най-хубавата си и жива част делото и мисълта на Тодор Икономов ще влязат в националното демократично наследство като притежание на българския народ, като част от миналото му, към което мислено ще се връща по пътя, който му предстои занаят.“

Това е най-вярната отправна точка. Защото няма съвремение без аналогии в миналото и минало без аналогии в съвремението. Това е богатството, което ни разкриват „мисловните люде“, работниците на идеите, един от които е и Тодор Икономов.

Георги Тахов

„ПОЕТИ ОТБЛИЗО“ от БОЖИДАР БОЖИЛОВ С., БП, 1976. 128 с.

За мнозина Божидар Божилов е образец на типичен лирик — спонтанен и емоционален, плодовит и често „артистично“ небрежен в стиховете си. И понеже, както знаем, творческата спонтанност и критическото съзнание се намират на противоположни полюси, есетата и статиите на поета в новата му книга „Поети отблизо“ представляват много странен интерес — не само с проблематиката си, но и като един опит да се съчетаат поетическото проникновение, тънкия усет за нюансите в поетическата реч с аналитичността на критическото мислене. Подчертавам това, защото според мен именно в този случай са най-безспорни и интересни критическите открития на Божидар Божилов; и обратно, когато той се старее да „вмести“ непосредственото си впечатление в рамките на априорни — и понякога неточни — схеми, когато не се доверява докрай на своя непосредствен усет, се случват и доста обичайни (за щастие, твърде редки) размивания с обекта на критическа интерпретация.

Една част от статиите — „Ехото на Октомври в българската поезия“, „Септември 1923 в нашата поезия“, „Отражението на Втората империалистическа война в някои лирически творби“ и др. — са изградени върху обширно-тематичния принцип. Както показват и самите им заглавия, в тях се търси отражението на определено историческо събитие (и свързвания с него тематичен диапазон) в нашата поезия. В тези статии Божидар Божилов влиза по-скоро в ролята на литературен историк — прецизно изброява творби на различни автори, анализира идейно-естетическите им особености, като се стреми по този начин да очертае и развитието на темата в нашата поезия. В първата от цитираните статии той се спира най-напред на творбите на Д. Полянов, отбелязвайки особеноната сплав от нова идейност и традиционен образен реkvизит, разглежда стиховете на Христо Смирненски като нов етап в естетическото овладяване на темата, проследява развитието ѝ в творчеството на Хр. Ясенев, Хрелков, Кр. Кюляков, Хр. Радевски, Л. Стоянов, Мл. Исаев, Анг. Тодоров, В. Андреев, Кр. Пенев, К. Зидаров... за да стигне до днешните ѝ изпълнения в стиховете на П. Матев, Д. Методиев, Л. Стефанова, О. Орлинов и още много поети. Дори самото това изброяване показва какъв е подходът на Б. Божилов: обзорец, със строго спазване на хронологията, със стремеж да се открият онези творби, които бележат нов момент в трактовката на темата за великия Октомври в нашата поезия — за да се достигне накрая до обобщението за мястото и ролята на октомврийската тема в развитието и обогатяването на гражданската тематика в българската лирика.

По аналогичен начин, макар и много по-лаконично, е написана и статията „Септември 1923 в нашата поезия“. Тук вниманието на автора е насочено повече към въпроси, свързани с приемствеността и новаторството в нашата поезия през 20-те и 30-те години: ролята на А. Развигнеков като продължител на традицията на Хр. Смирненски, новаторството на Н. Фурнаджиев, поемата на Гео Милев „Септември“ като образец на творчески асимилирани влияния на модернизма.

По-друг, много по-личен нюанс има в статията „Отражението на Втората империалистическа война в някои лирически творби“ (въпреки че композиционно тя не се отличава чувствително от първите две), където Божидар Божилов е ограничил задачата си и хронологически, и тематично. Но тук той има предимството да пише в същност за един исторически момент, изиграл голяма роля в оформянето на неговото поетично поколение. И предимствата на личния опит, на непосредствено преживяното личат дори в един на пръв поглед незначителен факт: авторът е много по-проникновен в тълкуването на творбите на Б. Райнов, Ал. Геров — поети, с които го свързва общият духовно-

емоционален опит, отколкото когато пише за Хр. Радевски; въпреки незначителната по време разлика Радевски е поет от по-друга формация, с по-различна нагласа. Не искам да кажа, че по тази причина авторът се е „разминавал“ с него — просто по отношение поезията на Хр. Радевски той остава повече в кръга на познатото, липсва онова открителство, което се ражда от интимното съпричастие с разглежданата проблематика, от вътрешното родство (колкото и различни да са те като творчески индивидуалности) с поетите на 40-те години.

Статията „Връзките на българската революционна поезия със съветската поезия“ разглежда един друг въпрос — историята на проникването на съветската поезия у нас, развитието на преводаческата дейност в тази област от началото на века до наши дни. Тази малко разработена тема в нашата литературна история е видяна от Божидар Божилов предимно във фактологичен план, въпреки че на моменти той достига и до оригинални обобщения за ролята и въздействието на съветската преводна поезия върху развитието на нашата гражданска лирика.

Колкото и да са интересни тези статии, колкото и оригинални наблюдения и плодотворни хрумвания да съдържат те, мисля, че най-големите успехи на Б. Божилов са в областта на есетата, посветени на видни наши поети. Хр. Ботев, К. Христов, Д. Дебелянов, Н. Лилиев, Ал. Геров — ето творците, които са привлекли вниманието на автора, които той ни представя видени по един безспорно своеобразен начин. И ако действително е много трудно да се каже нещо съвсем ново за Христо Ботев например, то все пак есето „Ботев — великият поет на България“ завладява с емоционалната си и образна реч. Когато пък се обръща към творчеството на Кирил Христов — един доскоро незаслужено забравен творец, — Б. Божилов търси основната насоченост на неговата поезия като един анархистичен бунт, като витално разкрепостяване на личността от нормите на лицемерния буржоазен морал. (И в това отношение той е в унисон с най-новите трактовки в литературната история — например великолепната книга „Певец на своя живот“ на Кр. Куюмджиев.) По същия начин своеобразно е видян творческият път на Н. Лилиев в „Бунтът на Николай Лилиев“. Действително думата „бунт“, употребена по отношение на серафичния Лилиев, сякаш звучи пресилено, но ние трябва да отчитаме, че един поет като Б. Божилов и в критическите си изяви ще търси поетичната многомерност на словото. А неговата концепция за наченатия, но незавършен процес на творческа еволюция у Лилиев е подкрепен с находчиви анализи на образността в по-късните творби на поета, които наистина дават основание да се говори за „мост между късните творби на Лилиев и предметната поезия на неговите следходници“. Разбира се, ако трябва да бъдем

съвсем прецизни, и думата „мост“ ще ни прозвучи пресилено, но по-съществено е, че тук поетическата интуиция сякаш подсказва неизследвани посоки и на литературоведската мисъл.

В същност за всеки от поетите, за които пише, Б. Божилов може да каже — моят Дебелянов, моят Лилиев... Защото той пише само за творци, които чувствуват родствени в едно или друго отношение, които вижда по неповторим начин. И в неговите есета се сплитат и очертанятия с едър шрих културно-исторически фон, и тънките стилистични наблюдения, и проникновено чувстване в чуждата творческа и житейска съдба, и — понякога — интересният спомен. В тази свободна критическа проза се чувствава образното мислене на поета, който пред изчерпателните биографични и исторически данни ще предпочете характерния епизод, сбита сентенциозна характеристика. И същевременно ще види в нов ракурс и познатите истини. Като пример за такъв поглед може да се посочи кратката статия „Ранният Ванцаров“, където Б. Божилов убедително доказва — според мен — печата на самобитност и върху най-ранните, носещи следи от Яворовото влияние творби на великия пролетарски поет.

Не може да не се отбележи и една от най-хубавите статии в книгата „Александър Геров — поезията на етичното начало“. Очевидно към поезията на Геров авторът проявява дълголетен пиетет, бих казал дори, че той е привлечен от магията на Геровата поезия особено силно — може би защото като поетически темперамент и светосъсещане двамата са твърде различни. И с проникновението на поет Б. Божилов навлиза в извивките на творческия път на Ал. Геров и в многозначното звучене на неговия стих. И тук се преплитат тънки наблюдения над поетиката на Геров с точни биографични штрихи, които обхващат не толкова житейската, колкото духовната биография на поколението, към което и двамата принадлежат. А същевременно Б. Божилов с ревнивостта на истинската обич и възхищение не пропуска да отбележи и някои слабости на поета — особено по отношение на несполучливи покъсни поправки. Разбира се, без да отричае правото на лично мнение, с отделни забележки ни е трудно да се съгласим — както констатацията за „противоречивите тенденции в неговото развитие“, отнесена към днешна дата: „Редица стихотворения от новата книга (за щастие те са няколко на брой) носят концепции, диаметрално противоположни на общия дух на цялото негово сегашно творчество“ (разр. м. — Х. С.) (с. 107). Тук като че ли неточността на констатацията съжителствува с неточността на фразата — колко са все пак тези „редица стихотворения“, които са „няколко на брой“? Но не количеството им, разбира се, е от значение. Въпросът е, че примерът с „Път“ е не-

бидители, тъй като то е откъснато от контекста на останалите творби в „Най-хубавото“, които са центрирани около типичния за Геров проблем за диалектиката на живота и смъртта. Но това е само една дребна неточност, а иначе написаното от Б. Божилов е сред най-доброто, посветено на този оригинален наш поет.

И още една статия трябва да бъде спомената на всяка цена — „Вълната на новите чувства“. В нея отново по блестящ начин се проявява поетическата чувствителност и наблюдателност на Б. Божилов. Защото съпоставките, които той прави между творби на съвременни български и съветски поети, не целят да разкрият никакви поразителни текстурални съвпадения. И паралелите може да изглеждат дори твърде далечни на онези, които не виждат по-далеч от прекия смисъл на текста. Но в случая става дума за сходното в поетическото светоусещане, породено от общото в мислите и чувствата, в разбиранията и идеалите на творците, живеещи при родствен обществено-политически условия. И ценното в тази статия е, че отражението на родството между нашите два братски народа се търси не в декларативен план, на повърхността на явленията, а в дълбините на поетическото творчество.

Разбира се, статиите и есета на Божидар Божилов поставят и още ред въпроси, правят впечатление с още много оригинални наблюдения и хрумвания — а възможно е да предизвикат и други отделни несъгласия. Но главното е, че като цяло това е една интересна книга, в която авторът се проявява като критик, без да губи естествените предимства на поетическата си нагласа. И това нарежда „Поети отблизо“ сред постиженията на критиката, създавана от писатели, в последно време.

Христо Стефанов

„ТЕОРИЯ СТИХА“

от ВИКТОР ЖИРМУНСКИЙ

Л., изд. „Советский писатель“, 1975. 663 с.

За стиха като специфично организирана художествена реч в нашата литературно-критическа практика се говори между другото, с повърхностно позоваване върху една или друга черта или страна от тази организация, и то от позицията, че тази особеност на поезията е като че ли нещо, без което тя би могла да mine. Разбира се, не става дума за подценяване на социално-психологическия анализ, но не можем да сметнем за нормално положението да се пренебрегва стиховедската структура на поезията, ролята на стиховата поетика в цялостното идейно-естетическо функциониране на поезията.

Книги като „Теория стиха“ не само ни напомнят, че поезията не е просто литературно творчество, подчиняващо се на общите закономерности на това творчество, а и на специфични, присъщи само на нея закономерности, но и ни въвеждат в сложния свят на тези закономерности. Дело на един живот, тя запазва своята актуалност, защото нейният автор подхожда към явленията на стиха диалектически, разкривайки тяхната сложност, относителна обособеност и вътрешна преходност.

Във връзка с „бума“ на свободния стих в нашата поезия през втората половина на 50-те години остро се актуализира пред нашето литературознание и пред стихознанието ни в частност дилемата, която в дезонктивен вид формулира М. Янакиев: „Или (1) „свободният стих“ е наистина стих и лириката винаги е „стихотворна“, но пък понятието стих разширява обема си така, че се изравнява по обем с понятието говор, т. е. спецификата на стиха „изчезва“, или (2) в изрза „свободен стих“ думата стих е употребена неуместно, та се оказва, че лириката не се пише задължително в стихове.“

Авторът на „Българско стихознание“ заключавал: „Свободният стих (Vers libre) не може да бъде обект на стихознанието, защото по нищо не се отличава от говора изобщо.“¹

„Българско стихознание“ има ценни достойнства, без които бъдещото развитие на стиховедската ни наука едва ли ще направи следващите си успешни крачки, но по въпроса за свободния стих нейният автор отстоява позиция, която практиката на поезията и в частност на нашата поезия отхвърля. По този проблем Янакиев заема становище, което отстъпва по убедителност от това на известния български поет Емануил Попдимитров, изказано в началото на четиридесетте години: „Същинският свободен стих притежава свой, своеобразен ритъм, своя интонация и музикалност, и носи в себе си всички съществени белези на стихотворната реч.“²

И ако нашият поет и изследовател на стиха само в общ вид записва правото на свободния стих да остане в пределите на стихознанието, Жирмунски го подлага на шателен анализ, за да изясни спецификата на неговата ритмична организация. И аз ще си позволя да приведа изцяло обобщеното описание на тази организация, защото според мене тя би могла да бъде приета като основа и за изследването на свободния стих в нашата поезия: „Свободни или волни стихове ние наричаме стихове, които нямат строга метрическа композиция. В противоположност на

¹ М. Янакиев. Българско стихознание, С., 1960, с. 9—10.

² Ем. Попдимитров. Изследвания върху строежа на стиха с оглед към българската поезия. С., 1942, с. 4.